

eget fall 1772 innebar inträdet av en annan: Guldberg. Att Struensee utnämndes till kungens livläkare under en utlandsresa 1771 var naturligtvis ingen slump. Bakom utnämningen verkade det parti som störtats av Bernstorff, och sedan Struensee kommit till makten gjorde dessa fördrivna herrar sitt följdriktiga återtåg till maktens korridorer. Vad som gör Struensee speciell var hans kärleksförhållande till drottningen. Däri fanns hans styrka men också deras gemensamma akilleshäla. Bregnsbo visar övertygande att förhållandet var bestämmande för Struensees blodiga öde och Caroline Mathildes nesliga näpst och sorti. Maktfullkomliga herrar hade Danmark sett förut, liksom drottningar med älskare. Men kombinationen blev ohållbar och finalen en osedvanligt grym uppgörelse.

Men den danska historien gick vidare i samma spår. Vare sig Caroline Mathilde eller Struensee var bortskrivna från den. Vid sin död hade Caroline Mathilde ställts i spetsen för nya kupplaner, mot Guldberg. Knappt decenniet senare förverkligades de utan henne, och sonen kronprins Frederik (VI) blev rikets faktiske regent. Inte heller Struensees spår uteblev. Effekterna av hans reformer kunde inte sopas bort, och – hör och häpna – när den sonlöse Frederik VI dog efterträddes han av sin syssling Christian VIII, som var gift med Caroline Amalie, dotter till Caroline Mathildes och Struensees gemensamma, fast officiellt legitima, dotter Louise Augusta!

Mikael Alm

Anne Eriksen, Anders Johansen, Siv Ellen Kraft & Erling Sandmo (red.), *Kulturanalyse: en teksthistorie* (Oslo: Pax Forlag, 2008). 528 s.

Denna antologi är resultatet av ett program för kulturforskning finansierat av Norges forskningsråd. Ambitionen har varit att stimulera kulturanalys närmast av etnologisk och sociologisk karaktär och i detta fall ta fram en norsk tradition i form av texter från 1700-talet och framåt. Texterna är grupperade i sex avdelningar: »Om menneskets opprinnelse», »Om fedrenes liv», »Om Folket», »Om hedningene», »Om de ville» och »Om forskjell og forandring». Listan över författare med anknytning till 1700-talet upptar utom den självklare Holberg även Gerhard Schöning, IverWiel, Jens Kraft, Erik Pontoppidan, Hans Egede, Jens Kildahl och Knud Leem.

Det är en spännande giv, särskilt Jens Kraft hör till upplysningens centrala gestalter när det gäller synen på »den andre». Klassiker är alltså med men också mindre självklara texter, inte minst hämtade från den av forskningen länge försakade genren missionärsrapporter. Som sig bör behandlas synen på samer och grönlänningar. Det gäller för övrigt särskilt 1700-talstexterna. Detta är både en geografiskt begränsad litteratur med syfte att skapa en nationell identitet och en internationell företeelse med motsvarighet i många andra europeiska länder.

Läsaren är tacksam för att den ursprungliga ortografen bibehållits och att utdragen är relativt fyllda. En viss ojämnhet uppstår genom att man accepterat tidigare noter där sådana funnits, men inte på motsvarande sätt förklarar tidigare oederade texter. En säregenhet i urvalet är att man stillatigande bortsett från eller i alla fall inte tagit med texter från perioden mellan cirka 1767 och 1833: man ger tio för tidigare delen av 1700-talet och ett drygt trettio för tiden mellan 1833 och 1941. Det är som om inget värt analys skrevs i Norge under två tredjedels sekel. (En inte särskilt hållbar slutsats skulle vara att det var genom unionen med Sverige som kulturlivet levde upp.) Anorlunda uttryckt: Är de förromantiska och romantiska texterna ointressanta ur de här angivna kulturanalytiska perspektiven?

Korta inledningar sätter in texterna i biografiska och sociala sammanhang och ger sammantagna en för svensken och troligen också norrmannen välbehövlig översikt av tidig norsk sakprosa. En ofrånkomlig men på intet sätt avgörande fråga är vad man skall räkna som »norskt». Kraft, Kildahl och Egede var födda i nuvarande Danmark. Men det viktiga är att få tillgång till dessa intressanta texter. Noterna ger förslag till ytterligare läsning. Man kan sakna hänvisning till J. E. Ebbestad Hansens likartade antologi *Norsk tro og tanke* som kom för ett par år sedan och som också är värd att uppmärksamma. Inledningen slår fast att »kulturanalysens äldre historie er dominert av mannlige forskere» – onekligen sant – och enbart manliga författare har beretts plats. Man hade därför kunnat önska att ett talande undantag som Elisabeth Meyers *En kvinns färd till Persien* (1932) uppmärksammats. Nu har jag lämnat 1700-talet och denna årsskrifts primära intresseområde. Önskemålen ovan skall inte dölja att det här är en användbar och välkommen antologi.

Gunnar Broberg